

Н.О. Кубай, О.В. Кубай

ВИХОВУЄМО ТРАДИЦІЯМИ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Навчальний посібник

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Львів
«Новий Світ-2000»
2020

ББК 74.200.51
УДК 37.035.6

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист №1/11-14929 від 02.10.13 р.)

Рецензенти:

Пальчевський С.С. – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної і соціальної педагогіки та управління освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Руденко Ю.Д. – доктор педагогічних наук, професор Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова;

Мельничук Л.Б. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. акад. С. Дем'янчука

Виховуємо традиціями українського козацтва. Навчально-методичний посібник / Н. О. Кубай, О. В.Кубай. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2020.– 284 с.

ISBN 978-966-418-250-5

У посібнику авторами розкрито роль виховного потенціалу козацької педагогіки у формуванні особистості молодшого школяра; розроблено структурно-функціональну модель гри-подорожі «Котигорошко»; запропоновано комплект навчально-методичних матеріалів для практичного використання у початкових класах загальноосвітньої школи.

Посібник рекомендований класним керівникам (вихователям), заступникам директорів з виховної роботи, педагогам-організаторам, студентам педагогічних спеціальностей.

ISBN 978-966-418-250-5

© Кубай Н.О., Кубай О.В., 2020
© «Новий Світ – 2000», 2020

Вступ	5
1. Виховний вплив козацької педагогіки на особистість молодшого школяра	9
2. Гра-подорож «Котигорошко» як виховна технологія	22
3. Концептуальні засади гри-подорожі «Котигорошко»	31
4. Додатки	36
4.1. Структурно-функціональна модель гри-подорожі «Котигорошко»	36
4.2. Старт гри-подорожі «Котигорошко»	46
4.3. Фінал гри-подорожі «Котигорошко»	56
4.4. Колективні творчі справи	64
4.5. Абетка козачат	66
4.6. Словничок Котигорошка	76
4.7. Козачатам у скарбничку	77
4.8. Хочеш – вір, а ні – то перевір	79
4.9. Цікаво знати, що	80
4.10. Запитальник Котигорошка	81
4.11. Поміркуй	83
4.12. Поради від Котигорошка	86
4.13. Інформаційно-мовний практикум «Чи вмієш ти ввічливо розмовляти?»	90
4.14. Інформаційно-правовий практикум Котигорошка «Я – Людина! Живу на казковій Землі...»	93
4.15. Інформаційно-екологічний практикум «В гостині у Котигорошка»	101
4.16. Матеріали для самодіагностики	104
○ Мій характер	104
○ Словник рис характеру особистості	105
○ Чи спостережливий ти?	106
○ Тести	107
4.17. Години спілкування	109
○ Природа рідна – наша втіха, Тож хай вона не знає лиха...	109
○ Поле козацької слави	119
○ Руки працюючі поважайте, діти!	125
4.18. Скарбничка Котигорошка. Матеріали для годин спілкування	132
○ Школа гідності Котигорошка	132
○ Які вони? Який ти?	140
○ З лежії не буде одежі, а за спання не купиш коня	143
○ А дружити треба вміти	151
○ Грамотний – видючий і на все тямущий	155
○ Чужого горя не буває	159
4.19. Посиденьки «Рід наш дуже любить волю –хай же воля любить нас...»	161
4.20. Гра-зустріч « Мое ім'я – дорога до життя».	165
4.21. Розмова біля ватри «Дім мій – моя Україна».	169

4.22. Розповідь-бесіда «Я – Козак Мамай – мене не займай».....	175
4.23. Гра-подорож «О рідна мовонько, о мово! Навіки ти в моїй любові».	178
4.24. Різдвяні посиденьки «Із Горошком з хати в хату ми йдемо колядувати...».....	190
4.25. Майдан розваг у Котигорошка	200
○ Спортивне свято «Будьмо здорові».....	202
○ Свято козацького роду	205
○ Козацький герць «Нащадки доблесті та слави»	214
○ Гра-змагання «Лицарі української землі».....	221
○ Козацька гуморина «Торба сміху людям на втіху»	225
○ Козацький двобій «Козацька славо, гомони! »	238
○ Народні ігри	247
4.26. Це твоя Україна. Додатковий матеріал до заходів.....	251
4.27. Козаччини книга розкрита промовляє до нас із віків. Голосні читання.....	257
Післямова.....	278
Література.....	280

Передмова

Автори мають за мету надати практичну допомогу вчителям початкових класів, студентам педагогічних навчальних закладів, педагогам-організаторам, вихователям стимулювати творчий пошук педагогів як передумову підвищення професійної активності та майстерності; спонукати на прикладі запропонованих технологій використовувати власний творчий потенціал у розвитку особистості молодшого школяра на засадах козацької педагогіки.

Посібник містить комплект навчально-методичних матеріалів для практичного використання у початкових класах загальноосвітньої школи: різні види виховних технологій, цікаві форми та методи роботи, різноманітний історичний, народознавчий, ігровий матеріал, зразки бесід, відвертих розмов тощо.

Розкриває широкі можливості упровадження у навчально-виховний процес козацької педагогіки як важливого засобу національного (народного) виховання у формуванні особистості й підготовці її до активної участі у виробничому, суспільному й духовному житті.

Автори висловлюють щире подяку Іванову І. І. – випускнику нашої школи (нині – заступник голови СБУ у місті Києві, полковник юстиції, заслужений юрист України) та Владичуку Г.М. – голові Гощанської райдержадміністрації, завдяки яким з'явилася можливість видати цей посібник.

Вступ

«Вдихнути в юну істоту душу громадянина – значить передати не тільки радість, захоплення, гордість за все те, що становить собою наші святині, а й сердечний біль, тривогу, турботу за долю цих святинь – свободу і незалежність, честь і велич, багатство і славу нашої улюбленої Вітчизни».

В.Сухомлинський

Соціальні перетворення в українському суспільстві докорінно змінили орієнтації в галузі освіти. Нова освітня філософія визначила основну стратегію педагогічної діяльності: спрямування навчально-виховного процесу на формування духовного світу особистості, утвердження національних цінностей, розкриття потенційних можливостей та здібностей учнів, їх ціннісних ставлень. Суспільству потрібна творча особистість, активний громадянин, вихований згідно з нормами демократичної культури та гуманістичних цінностей, високосвідомий представник української нації, носій і творець національної культури.

Діяльність педагога, в першу чергу, повинна бути спрямована на те, щоб допомогти школяреві набути комплексних вмінь і переносити їх в нову, невідому діяльність, таким чином готуючи вихованців до самостійного життя. Державні стандарти загальної освіти, Національні програми «Освіта « (Україна XXI століття») та «Діти України», Закон «Про загальну середню освіту», Закон «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Концепція національного виховання, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, «Основні орієнтири виховання учнів 1-11-класів у загальноосвітніх навчальних закладах України» вимагають перебудови діяльності педагога у площині його взаємодії з учнем, зокрема, створення умов для саморозвитку й самоорганізації. Державі потрібні не просто професіонали своєї справи, а патріоти, духовно-багаті особистості, віддані Вітчизні й відповідальні за розвиток рідної країни.

Зокрема, у **Національній доктрині розвитку освіти України** підкреслюється, що «головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку та самореалізації особистості як громадянина України, формувати покоління, здатне навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства» [47].

У **Концепції національного виховання** зазначено, що головною метою національного виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які включають у себе національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, право-

ву, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту.

Найважливішою громадянською рисою особистості є сформованість національної самосвідомості, любові до рідної землі, свого народу, готовності до праці в ім'я України, а ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідома людина – носій кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку та самовдосконалення, наділена глибокою громадянською відповідальністю, родинними й патріотичними почуттями, високими духовними якостями [33].

Закон України «Про загальну середню освіту» вимагає від школи виховання громадянина України; формування особистості учня, розвиток його здібностей, обдарувань, наукового світогляду; виховання в учнів поваги до державних символів України, свідомого ставлення до обов'язків людини; прав і свобод громадянина; шанобливого ставлення до родини, поваги до народних звичаїв і традицій, державної та рідної мови; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів [25].

Стаття 2 проекту **Закону України «Про виховання дітей та молоді»** констатує, що метою виховання є надання дітям та молоді допомоги в пізнанні та засвоєнні моральних, духовних цінностей, які відповідають стратегічним цілям розвитку суспільства, забезпечують гармонію взаємин людини із соціальним і природним середовищем. Духовну основу виховання складає історична ціннісна традиція, втілена у всіх сферах культури [58].

У проекті **«Національної стратегії розвитку освіти на 2012 – 2021 роки»** серед основних завдань в освіті запропоновано відобразити формування морально-духовної компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, професіонал. Важливим є вироблення активної життєвої позиції в умовах соціалізації суспільства свідомого громадянина – патріота Української держави, представника української національної еліти через набуття молоддю національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів [57].

Як бачимо, стратегія виховання учнівської молоді в умовах становлення і розвитку громадянського суспільства в Україні підпорядкована формуванню високого рівня національної свідомості і самосвідомості особистості, прилучення її до джерел історико-культурної спадщини українського народу, духовно-моральному розвитку і саморозвитку, гармонізації і гуманізації взаємин особистості з державою, суспільством, природою, собою тощо.

Таким чином, формування національно свідомої, духовно багатої, фізично і психічно здорової, всебічно розвиненої особистості є важливою метою і в той же час необхідною умовою розбудови Української держави. Саме тому процес вирішення проблеми духовної культури підростаючого покоління, його громадянських якостей, був і залишається пріоритетною перспективою сучасного виховання, побудованого на аксіологічних принципах гуманізму і демократизму, зорієнтованого на національні та загальнолюдські духовні цінності і культурні традиції [21, 66].

Все вищезазначене дозволяє зробити висновок, що саме «**національне виховання передбачає формування громадянина як цілісної повноцінної індивідуальності, який високо цінує свою громадянську, національну та особисту гідність, совість і честь. А виховання – це насамперед засвоєння кожною особистістю культури рідного народу, його національного духу, способу життя та історико-культурної спадщини**» [75].

Увесь цей колективний національний культурно-духовний та освітній потенціал, цей багатотомний підручник навчання і виховання, який зберігається в пам'яті народу, постійно ним використовується, збагачується, удосконалюється – народна педагогіка, наймудріша школа сім'ї й отчого дому, перший університет життя, через який проходить кожна людина.

Досить влучну і яскраву її характеристику дав Семененко В.І. у праці «Хто такі українці?»: «Це ніжна й щира мамина пісня над колискою немовляти, яка заспокоює дитину, зігріває її теплом і ласкою. Це приваблива іграшка, яку дарує дитині батько. Це чарівна бабусина казка, яка вчить жити й працювати, боротися і перемагати, захищати добро і перемагати зло. Це цікава дідуся булава, скоромовка чи загадка, які будять кмітливість і розум. Це веселі ігри і забави, які винайшов народ, щоб виховувати спритність і витривалість, винахідливість і товариську взаємодопомогу. Це праця – найдбайливіша і найпевніша нянька, найвимогливіша і найдобріша. Це народні свята й обряди, музичне і прикладне мистецтво, які веселять душу і радують серце, утверджують найкраще на землі. Це відповідь на тисячі «чому», які дитина одержує від рідних, близьких і знайомих, задовольняючи свою природну допитливість і потяг до заглиблення в суть природних і суспільних явищ. Це мудре застереження від необачного вчинку, виражене нерідко через народний гумор чи жарт, а то й сатиру, мудре прислів'я чи приказку» [65, 77].

Осмилення народних джерел виховання допомагає зрозуміти, що маємо у своєму розпорядженні дорогоцінні запаси педагогічних ідей, які «здатні оживити виховну практику ще багато-багато віків. Ця практика постійно буде виробляти нові найбільш дієздатні і ефективні на нашому національному ґрунті педагогічні ідеї» [29].

Саме тому, за твердженням науковців (Сухомлинський В., Стельмахович М., Руденко Ю., Богущ А., Євтух В., Євтух М., Сухомлинська О., Сявавко Є., Дем'янюк Т., Генік М., Мосіяшенко В.), етнопедагогіка (народна педагогіка) є важливим засобом виховання дітей, покликаним збагатити і оновити зміст сучасної освіти і виховання, що знайомить учнів з соціально-культурним досвідом українського народу та можливостями його використання у власній життєвій практиці.

У цьому контексті окремим пластом вирізняється козацька педагогіка (як явище, що належить до єдиного великого цілого – української народної педагогіки). Внесок її у загальну скарбницю науки про виховання неповторний та унікальний, адже вона дає нам можливість по-особливому поглянути на світ, на місце людини у ньому і на сутність самої людини, зрозуміти визначальні цінності, які є основою сучасного виховного ідеалу.

Оскільки початкова школа є «коренем усієї шкільної освіти», то реалізація цих завдань має починатися з виховання молодшого школяра [64, 2].